

Supplementary Exercises: Key

Exercise 2a

1 nāryah khalv asminn udyāne tapasvibhiḥ sakopam
gr̄hād āñitāḥ 2 asmin khab ūdyāne nāryas tapasvibhir
gr̄hāt sakopam āñitāḥ 3 āñitāḥ sakopam khalu nāryo
gr̄hād udyāne īsmīms tapasvibhiḥ 4 āñitā asmin nārya
udyāne sakopam khalu tapasvibhir gr̄hāt 5 tapasvibhiḥ
khalu sakopam gr̄hān nāryo īsmīn udyāna āñitāḥ 6
sakopam khalu gr̄hāt tapasvibhir asmin nārya āñitā
udyāne 7 asminn āñitā gr̄hāt khab ūdyāne nāryah sakopam
tapasvibhiḥ 8 udyāne gr̄hād asmin sakopam khalv
āñitāḥ tapasvibhir nāryah

Exercise 2b

1 evam vadanti 2 gāyataḥ 3 api/kim smarasi? 4
adhuṇā kim p̄ccatha? 5 paśyāmaḥ 6 na likhāmi
7 kathām, gacchati? 8 'nṛtyant' ity avagacchāmi
9 kva bhramathaḥ? 10 adhuṇā jayanti 11 ita āgac-
chataḥ 12 atra tiṣṭhāvah 13 paśyasi cūvāgacchasi
ca 14 'kva gacchasi?' iti p̄ccchanti iva 15 na punar
avagacchatha 16 adhuṇā ni ḥopaviśāmaḥ 17 adya
kim atri ēchathaḥ? 18 tatra punar api vasanti iti na
praviśāmaḥ 19 punar adhuṇā śocata iva 20 evam
punar icchāmaḥ 21 na smarāmi iti p̄ccchāmi

Exercise 3

1 śiṣyāḥ, mām kva nayatha? 2 'api jīvati sa brāhmaṇa?' iti
punar api narau p̄ccchanti 3 śobhanau sūrya;candru 4

jalām ka icchatī? 5 sūryam adya bālā na paśyanti 6
vanam (āvām) praviśāvah 7 vayam api parvatān gac-
chāmaḥ 8 bālāḥ, likhaty ācāryah 9 kathām, brā-
hmaṇam mām p̄cchasi? 10 bhojanam tau bālāv icchataḥ
11 ācārya;śiṣyā vismitās tiṣṭhanti 12 ācārya, svalpam tat
kṣetram 13 'te kva gacchanti pañḍitā?' ity asmān p̄cchati
14 brāhmaṇā api tan na smaranti 15 tad api ni ḥavagac-
chāmaḥ 16 duḥkham nayati narān krodhaḥ 17 tān pañ-
ḍitāḥ adhuṇā kaḥ smarati? 18 bāla iva phalam atra na
paśyati 19 kim tvam Makarandaḥ? 20 bāla, kim evam
mām vadasi?

Exercise 4

1 ramaṇīyam etan nagaram 2 kim tatni aīva gacchāmi?
3 eṣa vayasyaiḥ saha gṛham praviśati 4 gatā bālāḥ—
aham api gacchāmi 5 āñitau jīvitāv eva pañḍitau 6
priya vayasya, etat p̄ccchāmi—kim madīyaiḥ putraih
kṛtam (iti)? 7 vismṛtāni tvayā prathamāny eva vacanāni
8 kathām, mām eva p̄cchasi? 9 alam viṣādena 10
śīghram vā śīvam śobhanam vñ ēchanti 11 na punar
dṛṣṭau devena madīyāv eva putrau 12 vanam āgato ipi
śiṣyān na paśyati 13 deva, pariśrāntā ete prayatnena 14
adbhuta eva janō madīyair vayasyair gṛham āñitāḥ 15 teni
aīvi aītad udyānam kṛtam 16 deva, ni aītan mayā
likhitam 17 deva, prathamam atri āgatair apy asmābhiḥ
pariśrāntā vayasyā iti ni aīva dṛṣṭam

Exercise 5

1 deva, jitāḥ smaḥ 2 asti vah krodhasyi āvasaraḥ 3
kṣetrebhyo iyam asmābhir āñitāḥ 4 gṛham tyaktvā
vaneṣu putraih saha bhramati 5 priya vayasya kvi āsi? 6
gṛham anyad gatvā p̄ccchāmaḥ 7 pariśrāntaḥ khalu
kumāraḥ 8 adbūtaḥ ko iyam sarveṣām āvegaḥ? 9 iha
na kimcit sukhāyi aīva 10 api dṛṣṭas tvayā Kusuma-
pure Stanakalaśaḥ? 11 andhā muhūrtam bhūtvā sarvam
idāñīm paśyanti 12 'asty anyasmin deśe indhaḥ kaścit
kumāra' iti bālān vadati 13 pariśrāntā iva smaḥ 14
Māricas te darśanam icchatī 15 kim kumārasyi āpy
eka eva putraḥ? 16 mitrayor āvegāt pāpam kiṃcid

avagacchāmi 17 kasy ēdām pustakam? 18 hā na
kaścid atra 19 'ayam eva sa pāpa' ity uktvā kāno gṛhitah
20 mārga eva pādapo nipatitah 21 lekha eva madīyo na
bhavati 22 kim etat? kva gatas tava mayy adbhuto
inurāgah? 23 katham, mām dṛṣṭvā ipi parityajya gato kī?
24 sarveśām evi āśmākam ayam niścayaḥ

Exercise 6

1 deva, kuta iyan kanyakā? 2 Urmilām p̄echaty āryā 3
idam ārya:Cāṇakyasya ḡham 4 pramāṇa-sūtram me
vismṛtam 5 Vṛṣala, kim-arthaṁ vayam āhūtāḥ? 6 hanta,
śaila-sīkharād gaganam utpatya bāṇair mām abhivarṣati
7 sā mayā tubhyam̄ pradattā 8 dūri:ātītah khab ūpadeśa-
kālah 9 tāta-saṃdeṣeṇu aivā smi tvat-sakāśam ihā āgataḥ
10 dṛṣṭam etaj jīrṇ:ōdyānam 11 aham api mudrām na
prayacchāmi 12 aye, puruṣa-dvayam suptam 13 bhadre,
satyam tad evi ēdām suvarṇa-bhāṇḍam? 14 deva, jitā
īnayā īham 15 mayā ipy etat kasmīrscit paritoṣa-sthāne
Siddhārthakāya dattam 16 idānīm api tvam evi āyāḥ
prabhavasi 17 visṛṣṭāś ca Vāmadevi-ābhimantrito medh-
yo īśvah 18 tena citrakareṇi āśmad-upadiṣṭam āryasya
caritam asyām̄ vīthikāyām abhilikhitam 19 bhadra, kim
ayam evi aīkah Kaumudī-mahotsava-pratiṣedhaś Can-
draguptasya Cāṇkyām̄ prati kopa-kāraṇam, ut̄ ānyad
apy asti? 20 katham, apriya-nivedanān mayī aītām
avasthām̄ gamitau [or nītau]? athavā viṣadharma-vadanād
viṣam antareṇa kim anyan niṣkrāmati?

Exercise 7

1 su:viditam etan mama 2 Vetravati, na khalv antarā
dṛṣṭā tvayā devī Vasumatī? 3 klinne vāsasī Vasantase-
nāyāḥ 4 katham, Rākṣasena ghātitas tāto, na Cāṇkyena?
5 pratyāsīdati ḡha-gamana-kālah 6 Bābhravya, sadṛśa
īyam rāja-putryā 7 deva, evam amātya-pariṣade nive-
dayāmi 8 aty: ākulam̄ kathayasi 9 Pṛthvī:Bhāgīrathī-
bhyām abhyupapannā īryā 10 na gaṭā khalu sā tayā
diśā? 11 an:āryah para-dāra-vyavahārah 12 athi ēmām
divasa-śeṣam ucita:vyāpāra-parāṇmukhena cetasā kva nu
khalu yāpayāmi? 13 darśanen̄ aivā ātrabhavatīnām

puraskṛto īsmi 14 ārya, kim a:vidita evi āyam devasya
Candraguptasya Kaumudi-mahotsava-pratiṣedhaḥ? 15
'ujjhita':śabdena janitam̄ naḥ kutūhalam 16 aham̄ tvayā
mārga-gata eva tāḍitah 17 katham, akṛtvā aīva prasādām̄
gaṭā devī? 18 yāvad anuyātrīkān atidūre tapo-vanasya
nivēsayāmi 19 kim atrabhavatyoḥ karṇa-patham̄ nī
āyātām̄ Śakuntalā-pratyādeśa-kaulinām? 20 anena mat-
priy-ābhīyogena smārayasi me pūrva: śiṣyām̄ Saudā-
manīm 21 tad yāvad asmin viṣama: daśā-pariṇāma-
sulabhe bhagna:śīlā-tale muhūrtam upaviśāmi 22 puṇ-
ścali, tvad-gatam apacārām̄ suhṛdo me varṇayanti 23
iyan̄ hi kā ipi kanyakā sva:cetasā aīva parikalpy ālikhitā,
na tu dr̄ṣṭa:pūrvā 24 mādhavī-latā-maṇḍapam gatvā pri-
tamā-saṃket-āvasaram̄ pratipālayāvah

Exercise 8

1 namo īsmai kaṣṭa:tapase 2 ete kumārasyi ājñā-man-
taram eva pratiniवृttih sarve rājānah 3 esā kusumi-
āvacaya-vyagra:hastā sakhyās te paricārikā Candrikā
samāgacchati 4 yāvad ātmānam ācchādya tiṣṭhāmi 5
nī āyam̄ pratīkāro īṣya pāpmānah 6 Śambūko nāma
dhūma-paḥ sūdro īsmīn eva Janasthāne tapā carati 7
tad yāvad asya dur:ātmānah Kumbhināśi-putrasyi ḥ-
mūlanāya Śatrughnam̄ preṣayāmi 8 dur:labham̄ atri
ānunayām̄ paṣyāmi 9 uddhṛta:viṣāda:śalyah kathayāmi
10 katham, anyad evi ēdām̄ prekṣaṇīyakam̄ samvṛttam̄
11 itaretari-anurāgo hi dāra-karmaṇi parārdhyam̄ ma-
galam 12 vidita:vṛttānto ipi kiṁ mām̄ p̄ecchasi? 13
teni aīva ci ēdām̄ Caitrarathaṁ nām̄ āti:manoharam̄
kānanam̄ nirmitam 14 sarvāḥ khalu kāntam̄ ātmānam̄
paṣyati 15 a:samvījnāta:pada:nibandhanam̄ tama iva
praviśāmi 16 svayam eva Sugāṅga:prāśāda-gatena
devenū ḥavalokitam a:pravṛttā:Kaumudī-mahotsavam̄
Kusumapuram 17 āḥ, ka esa pāpo īsmākam̄ antarāyah
saṃvṛttah? 18 āryen̄ aīvām̄ sarvato niruddha:ceṣṭā-
prasarasya mama bandhanam iva rājyām̄, na rājyam̄
iva 19 saṃpāta:japo īsmi 20 gṛhiṭ:ābhīprāyo kī Vasan-
takena 21 kiṁ:nāmadheyam̄ tasyā mitram? 22 deva,
prayoga:pradhānam̄ hi nātya-sāstram 23 idānīm̄
saphala : pariśramo īsmi saṃvṛttah

Exercise 9

1 Mitrāvaso, svāgatam 2 nipiṇo bhavān 3 ete tvarāmahe 4 tataḥ kim uktavatī 5 bahuśas tu pariṣadā pūrveśāṁ kavīnāṁ drṣṭaḥ prayogabandhaḥ 6 abhivādaye bhavantau 7 rāja-sutā ca śaśura-kule vartate 8 sādhu, Kosala-pate, sādhu 9 ke bhavatyau, kā ci ēyam? 10 priyāṁ Mālatīṁ prati nir-āśaḥ samvṛtto īsmi 11 na khalu yuktah sakhi:jana evaṁvidhaḥ kopī-ānubandhaḥ 12 sakhe, samyag gṛhitavān asi 13 śrutam bhavadbhīḥ? 14 idam kasya ḥapi sādhōr an-āvṛtaḥ-pakṣa-dvāraṇaṁ geham 15 vayasya, samlāpa iva vartate 16 diṣṭyā Śakaṭadāsaṁ praty apanīto me vikalpaḥ 17 rājan, svādhīnaḥ-kuśalāḥ khalu siddhi-mantaḥ 18 kiṁ-nimittam punar ime sam-ghāta-mṛtyavo jātāḥ? 19 kiṁ tatrī aīva prativasati? na tapo-vanāṁ gataḥ, pratijñām vā na punaḥ samārūḍhavān? 20 māpayitvā karma samārabhe 21 aho vighnavatyaḥ prārthita-siddhayāḥ 22 sādhu, vayasya—nipiṇam upa-krāntam. idānīṁ durःadhigamaḥ-siddhāḥ apy asminn ārambhe vayam āśaṁsāmahe 23 Susaṅgate, katham aham iha:sthō bhavatyā jñātāḥ? 24 diṣṭyā putra-vijayena dampatī vardhete 25 Bhagavati, etat prahṛṣṭa:Nandani-ābhinanditena rājñā Padmāvatī-īsvareṇa Bhūrivasoh pratyakṣam abhilikhya patram āyuṣmato Mādhavasya preṣitam 26 kiṁ tv āhiḥ:āgner nū anyenī agnīnā saṃskāro vihitāḥ. ato ignihotra-śaraṇād agnīnā dātāḥ ātmānam uddipayāmaḥ 27 stanya-tyāgāt pareṇa dāraka-dvayaṁ ca tasyāḥ Prācetasasya mahāser Gaṅgāḥ: devī svayam arpītavatī 28 atrī āntare brāhmaṇēna mṛtam putram āropya rāja-dvāri si-ōras-tāḍam abrahmaṇyam udghoṣitam

Exercise 10

1 svāgatam. ito niṣīdatam 2 nūnam an-apatyā-tā mām vatsalayati 3 katham, aparāddhas tapasvinām asmi? 4 tad enām āhūyi āgaccha 5 sarvam idam mama nṛśaṁsasya āsamīkṣya:kāri-tāyā vijṛmbhitam 6 vijayetām kumārau 7 anena ca patatā strī vyāpāditā 8 bho mānuḥ-ātman, naraku-ānala-jvālā-avalīḍham ivi ātmānaṁ man-yamāno duḥkhām tiṣṭhāmi 9 amba, tvam api nivartasvi edānīm 10 aho samdīpanāny akṣarāṇi 11 pakṣapātiṇāv

anayor aham devī ca 12 Vardhamānaka, parivartaya pravahaṇam—sakhe Maitreya, avatāraya Vasantasenām 13 vatsa, a:vitathū aīśā bhāratī te bhavatu 14 mahati rāja-kule ratna-bāhulyān na durlabho bhūṣaṇānām sam-vādaḥ 15 alam alam upālambhena. upakāriṇī tavī ēyam 16 'rājñī':śabda-bhājanam ātmānam api cintayatu bhavatī 17 anyā api durvinītena Manmathenī ḥonmatta-tām nītā nāryāḥ 18 aho vaicitryam ārya:Cāṇakya-nītēḥ 19 mṛṣyant idānīm Lavasya bāliśā-tām tāta-pādāḥ 20 dhiṁ mām upanata:sreyo-īvamānīnam 21 tataḥ sakala:nāga-loka-vināśa-śāṅkinā nāga-rājena Vāsukinā Garutmān abhīhitāḥ 22 Mādhavasena-sacivām Sumatiṁ mām āgrajam avagaccha 23 Jayasene, karma-siddhāḥ ūśu pratipattim ānaya 24 na khalu vidiṭas te tatra nivasantaś Cāṇakya:hatakena? 25 mayā ḥipi ci aīnām devī-haste sa-gauravaṇaṁ nikṣipatā yuktam evi ānuṣṭhitam 26 tātas tv an-apatyā-tayā suta-janmātīrīktena mahotsavena majjanmī ābhīnanditavān 27 māmī ūpy ante Puru-vaṁśa-śriya eṣa vṛttāntāḥ 28 bhagavan, imām ājñākarīm vo Gāndharveṇa vidhīnū ḥopayamya kasya cit kālasya bandhubhir ānītāp smṛti-śaithilyāt pratyādiśann, aparāddho īsmi tatrabhavato yuṣmad-gotrasya Kaṇvasya. paścād enām ānguriyaka-darśanād ūḍha:pūrvām avagato īsmi 29 sa ca kṣapaṇaka-linga-dhārī Nanda-vaṁśa-vadha-pratiyā-nāntaram eva Kusumapuram upanīya sarva:Nand-āmātyaiḥ saha sakhyām grāhītaḥ

Exercise 11

1 tad diyatām eṣā mudrā 2 su:janaḥ sa rāja:rṣiḥ śrūyate 3 namo Yogācāryāya, yasyī āham prathamaḥ śiṣyaḥ 4 vatsa Lava, saṃhriyatām astram 5 katham, mām parityajya tapo-vanāṇ yātau pitarau? 6 bhavatā punaḥ kva gamyate? 7 nanu sa eṣa yasya haste mātṛ-śvasā te pat-trikām anupreṣitavatī 8 idānīm devyām prasannāyām Sāgarikā-cintī aīva kevalam mām bādhate 9 kas trātā tava putraka? 10 sīghram anusṛtya gṛhyatām durःātmā Śakaṭadāsaḥ 11 aye, dakṣiṇena vṛkṣa-vāṭikām, ālāpa iva śrūyate 12 Susaṅgate, kriḍā-mātrām evi aītat 13 Kāne-llīmātaḥ, asti kiṁ cic cihnaṁ yad upalakṣayasi? 14 Vasanta, pratyudgamyā praveśyatām Vasubhūtiḥ 15 amātye

netari, sulabham etat kumārasya ¹⁶ vinetur adravya-parigraha eva buddhi-lāghavam̄ prakāśayati ¹⁷ sū aīvī ēyam̄ ratna-mālā yā devena rāja-putryai prasthāna-kāle dattā ¹⁸ smaryatām̄ ālekhya-darśane mām̄ praty ātmano vacanam ¹⁹ mat-prārthyamānā īpy anena sva:duhitā Vatsarājāya dattā ²⁰ Yajñasena-syālam̄ urikṛtya mucyantām̄ sarve bandhana-sthāḥ ²¹ kṣamyatām̄ yan mayā devasyi ā:nivedya kṛtam ²² vayam̄ api sva: karmany abhiuyyāmahe ²³ nibhrtena citra-sālām̄ praviśya Manoramāyā sahi āsman-nṛttām̄ paśyatā sthīyatām ²⁴ ayi sva:citta-vedanā-mātra-vedini para-vyathā-inabhijñe, iyam̄ upālabhyase ²⁵ nanū ūcyatām̄ kim asya pāpsyā ānuṣṭhīyatām ²⁶ ya esa kṣapāṇako Jīvasiddhī Rākṣasa-prayukto viṣa-kanyayā Parvateśvaraṁ ghātitavān̄, sa enam̄ eva doṣam̄ prakhyāpya sa nikāram̄ nāgarān̄ nirvāsyatām ²⁷ evam̄ eteṣu pariṇāb; āparāga-hetuṣu, kṣipram̄ eva kasmān̄ na prativihitam̄ āryeṇa? ²⁸ Gautama, ka evam̄ vimukho īsmākam̄ yena caṇḍī-kṛtā devī? ²⁹ ārya Cārudatta, asti bhavato īsyā āryāyā duhitrā saha prasaktih̄ praṇayaḥ prīti vā? ³⁰ bhagavan, yayā idya rāja-kule mattaḥ parājayo ibhyupetas, tasyās ca mama ca kasmīm̄ cit samgharṣe 'Marīcīm̄ āvarjitavatu' iva ślāghasa' iti tayā īsmy aham adhikṣiptā

Exercise 12

¹ aye, siṁhāsanam adhyāste Viṣalāḥ ² vayasya, an: atikramāṇīyā Divaspater ājnā ³ tvam̄ api svam̄ adhi-kāram a:sūnyam̄ kuru ⁴ atra tena bhavitavyam̄, yatn̄ āyam̄ janapada-samavāyah ⁵ jīrṇātvād gṛhasya virauti kapātam ⁶ bhavatībhyaṛāp kadācid etat pratyakṣikṛtam? ⁷ idam̄ ca suvarṇa-bhāṇḍam̄ rakṣitavyam̄ tvayā rātrau, Vardhamānakenāpi divā ⁸ na tāvan muñcāmi yāvan̄ mama hrdaya-vallabhām̄ silāyām̄ ālikhitām̄ na paśyasi ⁹ vandyāḥ khalu devatāḥ ¹⁰ avahitau śrūnuvas tāvat ¹¹ esa te vāg-viṣayī bhūtaḥ sa vīraḥ ¹² tad aham enām anūnām̄ karomi ¹³ adhunā ca pratinivartamānena Rāma:bhadreṇa niyatam̄ eva Pañcavaṭī-vane vadhu-sahavāsa-viśrambha-sākṣināḥ pradeśā draṣṭavyāḥ ¹⁴ yathā me hrdayam̄ ācaṣte, tathā nir viṣo Gautamāḥ ¹⁵ caṇcale, pradeśād asmād imām̄ akṣamālām̄ a:dattvā padat̄ padam̄ api na gantavyam ¹⁶ āstām̄ ayam a:sikṣito

varākah ¹⁷ katham, viphali-kṛto me manorathaḥ Śāṅkhacūḍenū āgacchatā? ¹⁸ mayā khalu durlabhaḥ prār-thanaḥ katham ātmā vinodayitavyaḥ ¹⁹ tato īham̄ moham̄ upagatā yāvat̄ samjñām̄ upalabhe, tāvad iyam̄ durlabhaḥ darśanā ūpavīttā ²⁰ nanu sarvasyi ābhīyāgato gurur iti bhavān̄ evi āsmākam̄ pūjyaḥ ²¹ bho baṭavāḥ, parivṛtya loṣṭair apaghnantaḥ parāvartayat̄ aīnam̄ aśvam ²² ārye, Nāgānande nāṭyayitavye kim idam a:kāraṇam̄ eva rudyate? ²³ yathā ci āyam̄ calita:Malayī:ācalā-śilā-cayaḥ pracaṇḍo nabhasvāmps, tathā tarkayām̄ 'āsannī' bhūtaḥ pakṣi-rāja' iti ²⁴ subhagam̄manyena ca mayā sva:dhānasya sva:gṛhasya sva:gaṇasya sva:dehasya sva: jīvitasya ca sū aīvī ēśvarī kṛtā ²⁵ tatas tat-pratyayād̄ āsmābhiḥ svāmy-arthaḥ bahuśaḥ prārthyamānenū āpi Siṁhal-ēśvareṇa devyā Vāsavadattāyāś citta-khedam̄ pariharatā yadā na dattā, tādā Lāvānakena vahninā devī dagdhaḥ ēti prasiddhim̄ utpādyā tad-antikāp̄ Bābhravyaḥ prahitaḥ ²⁶ aho dīptimato īpi viśvasaniyāt̄ vapusah. ²⁷ nūnam̄ anenū āpy asyāḥ sutena bhavitavyam̄, yad-artham̄ ākrandati ²⁸ tad āgatya svayam̄ eva svām̄ bhū-mikām̄ kurvānah̄ samāgami: ḥotsavam̄ anubhavatu ²⁹ kiṃ tu Parvateśvara-dhṛta:pūrvāṇi bhūṣaṇāni guṇavanti guṇavadbhya eva brāhmaṇebhyaḥ pratipādanīyāni ³⁰ yāvad aham̄ nagaram̄ gatvā suhṛt-sameto madhu-pānam̄ kṛtvā āgacchāmī tāvad a:pramattayā gṛhe tvayā bhāvyam̄

Exercise 13

¹ gṛhāṇī aītad bhāṇḍam ² kva nu khalu salilaṁ bhaviṣ-yati? ³ na ced rahasyam, icchāmī ūrotum ūoka-hetum ⁴ nanu mat-samīpa eva vartiṣyase ⁵ aye, iyam̄ asau yoṣit ⁶ Manorame, satyam̄ idam̄ yad Vasantako ībhidhatte? ⁷ jānāsi vatsa durmanāyamānām̄ devīm̄ vinodayitum ⁸ evam̄ jano gṛhṇāti ⁹ tataḥ suhṛdbhyāḥ kim asau kathayiṣyati tapasvī? ¹⁰ yadi satyam̄ eva nivartase, mām̄ apy āśramām̄ netum arhasi ¹¹ puruṣa-bhāgyānām̄ acintyāḥ khalu vyāpārā yad aham̄ īdrīṣīm̄ daśām̄ anuprāptah ¹² Viṣala, upālabdhūm̄ tarhi vayam̄ āhūtāḥ? ¹³ bhagavan, kasmād evam̄ abhidhatse? ¹⁴ duṣkarām̄ viṣam auṣadhi-kartum ¹⁵ kumāra, yadi Śakaṭadāsena likhitās tādā mayā āīva likhitāḥ ¹⁶ vātse, anujānīhi mām̄ ¹⁷ tad atra praviśya kutaś cic Candanadāsa-vṛttāntam̄ upalapsye ¹⁸

citram c ēdām yad ahām evam avagacchānty api na
śaknomy ātmāno vikāram upasam̄hartum 19 kumāra, nī
aīvī āmī Malayācāla-sānavah 20 katham etad yuktām
bhavato maṇasā īpi cintayitum, kiṁ punar ākhyātum
īkṣitūp vā? 21 nijena dyumnenī āsāv veśyā yathā tvām
yojaiṣyati, tāhā yatiṣye 22 tad etat paridhāttām kumā-
raḥ 23 katham, ya eva mad-vināṣena Candraguptam
ārādhayitum udyatās, ta eva mām parivṛṇvantī? 24 ārya:
Cārudattāḥ khalv asau—katham idam akāryam kariṣyati?
25 vatsa Lakṣmaṇa, bhagavatā Vālmīkinā sva:kṛtim
apsarobhiḥ prayuṣyamānām draṣṭum upanimantritāḥ
smāḥ 26 dhiṁ mūrkhā, kim uccaīr hasatā tvayī ēyam
utrāsītā yeni ḍoddīyā anyatra kvi āpi gatā 27 kiṁ tu na
śakyate cittam anyataḥ pravṛttam anyataḥ pravartayitum.
ato nī āham enām pratigrāhitum utsahe 28 kiṁ Mataṅgo
rājyaṁ hariṣyat iti śānkase? yady evam, tataḥ kiṁ nanu
sva:śārīra-taḥ prabhṛti pari-ārtham eva sarvam mayā
paripālyate. yat tu svayaṁ na diyate, tat tāt-ānurodhāt
29 prathita:yaśasām Bhāsa; Saumilla; Kaviputri; ādinām
prabandhān atikramya vartamāna:kaveḥ Kālidāsasya
kriyāyām katham pariṣado bahumānah? 30 sā ced iyam
ahārya:niścayā, sarva eṣa jano iti aīvī ān:anya:gatir
an:āsanena samsthāyate

Exercise 14

1 bhūmāu patac chabdām utpādayet 2 tat kas tvam
iti śrotum icchāmi 3 tatra yugma-cāriṇoh krauñcayor
ekam vyādhena vidhyamānam apaśyat 4 eṣa mama
kanīyān bhrātā gṛhīta: Yaugandharāyaṇa-bhūmikāḥ prāpta
eva 5 cirāt khalu yukta-kārī vidhiḥ syād, yadi yugalam
etad anyonyānurūpam ghaṭayet 6 Makaradhvaja-
niśita:śara-nikara-nipāta-trastī ḛvī ākampata gātra:yaṣṭiḥ
7 samprati ramaṇīya tarā Mālatī 8 api nāma dur:ātmā
Rākṣaso gṛhyeta 9 vairūpyāt tu mama 'Virūpaka' iti
prasiddhir āśit 10 sā sadya eva rājñā saha jananyā
samāhūyata 11 nanv iyam jyāyasī te bhaginī duḥkham
āste—tat pariṣvajasvī aīnām 12 tvayi tv apadiṣṭe sarvam
asmat-kuṭumbam avasīdet 13 tām ca dvitīya:
Gandharva-kul-ādhipatir Harīṣo Mandākinīm iva kṣīra-
sāgarah prāṇayinīm akarot 14 tāḍyamānah kiṁ na brūyā?
15 tayā tu tatnī āgatyā kiṁ kṛtam, kiṁ abhihitam, kiṁ

āceṣṭitam iti śūnya:hrdayā sarvam nī ālakṣayam 16 nī
ānyat pāpiṣṭha tamam ātma-tyāgāt 17 deva, yuṣmad-dāsī
Rāgamañjari rūpi-ānurūpa:śīla;śilpa;kauśalā pūrayiṣyati
manorathān ity āśid asmākam mahaty āśā 18 paṭaccara-
ccheda:šeṣo ırthapatir artha-mattāḥ sarva:paurajana-
samakṣaṇam niravāsyata 19 dayamānaś c āham abravam,
'ehi sādhvi, tvām nayeyam tvat-priy-āvasatham' iti tri;
caturāni padāny udacalam 20 Gautama, vadū ēdānīm yat
te manasi vartate 21 anyathā kadācid īdṛg;avastham
mām sahasī aīvī ālokya pitarau jīvitam jahyātām 22
Rumaṇvān api Kosaleṣu mad-bhrātāraṇ jyāyāṁṣam
Jayavarmāṇam sthāpayitvā samara-vrapitam ašeṣa:
balam anuvartamānah śanaiḥ śanair āgacchay eva 23
api nāma śaknuyām ahaṁ sva:śārīra-dānād ekasyī āpi
phaṇabhrtaḥ prāṇa-rakṣām kartum 24 tad evam siddha:
saṃkalpo Rāgamañjari-gṛham hema;ratna-pūrṇam
akaravam 25 kva prāṇebhyo īpi vallabha tarām janāṇ
vihāya gamyate? 26 Candragupto īpi 'pitṛ-paryāy-āgata
evi āyam' ity aṅgikuryāt. evam saty asmāsv api kumāra
na viśvaset 27 tad-ardham sabhikāya sabhyebhyaḥ ca
daītvā ırdhām svikṛtyo ḫodatiṣṭham. udatiṣṭhamś ca tatra:
gatānām harṣa:garbhāḥ praśāṁsi-ālāpāḥ 28 siddha evi
āśmin prayojane devīm diṣṭyā vardhayiṣyām iti nī öktam
29 Vṛṣala, Malayaketāv an:upekṣitī:āpakramaṇe dvayī
gatiḥ syāt—nigṛhyeta vā pūrva: pratiśrutam rājy-ārdham
vā pratipādyeta. nigrahe tāvad asya, Parvatako īsmābir
vyāpādita iti kṛtaghnatāyāḥ svahasto dattāḥ syāt 30
utthāya ca dhauta:vaktrau pragetaṇāni maṅgalāṇy
anuṣṭhāyī āsmat-karma-tumulaṇ puram anuvičarantāv
aśrūnu vara;vadhū-gṛheṣu kolāhalam

Grammatical Practice: Keys

6 1 kanyābhyaḥ 2 Ürmīlāyāḥ 3 āryābhyaṁ 4 Sīte
5 mudrāsu 6 kanyām paśyati 7 tābhyaḥ 8 anayā/
etayā mudrayā 9 īme/ete tiṣṭhataḥ 10 tasyām

7 1 suhṛdi 2 manobhiḥ 3 nādyoḥ 4 devyai 5 dik
tiṣṭhati 6 suhṛdbhyāḥ 7 nadīḥ paśyati 8 manāṁsi
tiṣṭhanti 9 diše 10 nadīṣu

8 1 rājan 2 nāmabhyāḥ 3 rājā tiṣṭhati 4 ātmane

- 5 rājñe 6 nāmabhyām 7 rājānau paśyati 8 āt-
manām 9 rājasu 10 nāmnī/nāmanī tiṣṭhataḥ
- 9 1 tvarethe 2 agnaye 3 bhavatā 4 śucyoḥ 5 śuci-
noḥ 6 tvarante 7 mrḍūnām 8 bhavataḥ paśyati 9
śucini tiṣṭhanti 10 tvarete bhavantau
- 10 1 gacchata 2 tapasviṣu 3 vadhvāḥ 4 nayatoḥ 5
strīḥ/strīyah paśya 6 nayate tapasvine 7 mahāntas
tiṣṭhantu 8 tapasvināḥ, tvaradhvam 9 bhuvi 10
gāyantau gacchatām
- 11 1 kartṛbhyām 2 svasṛḥ paśyati 3 pitṛṇām 4 nīyā-
vahe 5 mātarām paśyati 6 svasāras tiṣṭhanti 7
kartuh 8 mātarau nīyetām 9 svasaḥ 10 pitre
- 12 1 kurvanti 2 dveṣṭi 3 itaḥ 4 karotu 5 āśāthe 6
śrṇoṣi 7 āsate 8 kurmaḥ 9 śṛṇu 10 dviṣṭantāv
āsāte
- 13 1 amuṣya 2 juhudhi 3 ruṇaddhi 4 krīṇītaḥ 5 jān-
antu 6 amiṣu 7 ado dehi 8 rundhvāḥ 9 amūr
juhvati 10 amū krīṇīhi
- 14 1 anayāva 2 nayeyuh 3 śreyasoh 4 atvaradhvam
5 aruṇadham 6 dviṣyuh 7 āśāthām 8 jyāyāmsau
paśyema 9 jyāyān āśih 10 śreyāmsah syuh

English Index

Abbreviations used in this index are as follows: abl. = ablative; acc. = accusative; adj. = adjective; caus. = causative; fem. = feminine; gen. = genitive; indef. = indefinite; inf. = infinite; intrans. = intransitive; irreg. = irregular; masc. = masculine; neut. = neuter; part. = participle; pass. = passive; poss. = possessive; prep. = preposition; pres. = present; sg. = singular; trans. = transitive.

- ablative*
- cause (with abstract nouns) 157
- comparison 228–9 (after anya or parihā 229, after api 228; replaced by analytical construction with negative 229)
- from, because of 71
- time after which 75
- absolutive*
- logical subject expressed/unexpressed 82
- tva, -ya 80
- tya, -ayitvā 81
- uses of 80–2
- accusative*
- acc. and inf., see iti 230 ff and yathā 209
- direct object use, with verbs of motion, double acc. 44
- double acc. in causatives 104
- further object in causatives 103
- predicative* 124–5
- sg. neut. for adverbs 64
- time during which 75
- address*
- polite forms of 137–8
- adjectives*
- accord/concord of 45, 86
- poss., reflexive sva, ātman 73
- pronominal, anya, sarva, eka, sva 77
- see Appendix 2 for paradigms 279–84
- adverbs*
- of manner 64
- attributively used 175, 177
- correlative 192–3
- interrogative (indef. use with cit and api) 78
- pronominal (relationship with pronouns) 175–6
- relative (extension of rel. pronoun) 191–5